

**Ricard Farré Climent: alcalde
republicà de l'Espluga de
Francolí, afusellat pel franquisme
(1894-1939)**

Josep M. Vallès i Martí

• **Ricard Farré Climent: alcalde republicà de l'Espluga de Francolí, afussellat pel franquisme (1894-1939)**

• Josep M. **Vallès i Martí**
 • *josepmvalles@yahoo.es

• **Resum:** Descripció del judici militar de les autoritats franquistes contra l'industrial espluguí Ricard Farré i la seva esposa Rosa Tarrats, el primer, el 1931 havia estat escollit democràticament alcalde de la seva vila, abans s'aporten les seves dades biogràfiques, en especial la seva activitat política, quan secularitzà el cementiri municipal. L'autor resumeix les declaracions jurades dels testimonis davant els jutges militar i municipal.

• **Paraules clau:** II República, repressió franquista, secularització cementiris.

La seva joventut

De la seva etapa jovenívola en destaquem dos aspectes, en primer lloc amb els joves de la seva generació emprengué iniciatives de ressorgiment de la vida local, en segon terme la seva capacitat i rebel·lia el portaren a l'exclusió d'una societat on encara imperava el caciquisme. Ricard Farré no s'adeia amb els seus orígens familiars, tot i que trobà en el seu oncle Jeroni Farré Gamell un avalador, potser veia en el nebot l'empenta que ell mateix havia tingut en emigrar a Madrid i establir-se com a ortopèdic, i considerà que havia d'ajudar a Ricard, orfe de mare¹.

El 1916, a l'empara de la Cambra Agrícola Oficial de l'Espluga, es desvetlla un grup de joves, els quals crearen una Agrupació Deportiva que pocs mesos després documentem amb el nom de Recreativa. El mes de juny es decidí fer un ball per celebrar la festa de la Santíssima Trinitat amb l'orquestra de la vila. De cara a la Festa Major s'organitzà una cursa de bicicletes. Ricard Farré formava part de la comissió que empenia aquelles activitats juntament amb els germans Josep i Lluís Miquel i Ricard Boquer².

El 14 de setembre de 1916 Ricard Farré fou escollit sots-president de l'Agrupació Recreativa. La nova junta es proposà immediatament l'adquisició d'uns terrenys on poder construir un camp de futbol, també es constituí la secció ciclista, que de fet ja havia actuat per la Festa Major d'aquell any i alhora s'endegà una secció teatral³.

El 1920 arribà a l'Espluga Àngel Perissè Llaquet per a instal·lar-hi una escola, concretament el col·legi Pestalozzi, participant activament en la mobilització del jovent espluguí, a través d'articles a la premsa i amb el suport i la protecció del republicà federal, advocat i polític reusenc, Julià Nouguès

i Subirà. Els articles publicats a *Las Circunstancias*, de Reus, ens mostren el combat d'aquells joves contra les estructures i maneres de fer locals, que s'havien perpetuat des de la restauració borbònica a l'Estat⁴.

El 1921 es fundà *El Francolí* per aquells mateixos joves que havien format les juntes de l'Agrupació Recreativa de la Cambra Agrícola Oficial, però no tots, Ricard Farré no hi figura entre els participants. El líder del grup de joves conservadors, més o menys tradicionalistes, era Ricard Boquer Martori, un catalanista abrandat, d'arrel tant o més catòlica que Farré Climent. El servei militar, malgrat ser un soldat de quota, el portà a la guerra del Marroc, on morí el novembre de 1921⁵.

La dictadura del general Primo de Rivera, a partir del setembre de 1923, estroncà tots els anhels polítics i catalanistes d'aquell grup, que si bé ja s'havia dividit per mor de la seva ideologia, mantenia els vincles d'amistat arrelats des de la seva infantesa. Els germans Miquel, arrelats amb els liberals, com Josep M. Rendé⁶. Els Farré, especialment Joan amb els tradicionalistes, pel qual havia complert una feina ingent, enviant cròniques al *Correo Catalán* des de 1913⁷. Mentre es va publicar a Montblanc el setmanari *Nova Conca* les plomes de Joan Farré, els germans Miquel o en Ricard Boquer hi foren sovint presents, no en canvi la de Ricard Farré Climent⁸.

Farré Climent pertanyia a la nova generació de republicans, els hereus ideològics d'aquells que havien lluitat contra el carlisme en la darrera guerra. Era un dels 44 espluguins que el 1931 signaren el manifest republicà de l'Ateneu, amb l'objectiu de treballar per «la dignitat i la moralitat polítiques, pel desvetllament cultural i ciutadà, per l'Espluga liberal i progressiva i per Catalunya i per la República»⁹.

Una etapa desconeguda

Nascut el dia de la fira de 1894, perdia la seva mare la matinada del deu de febrer següent, quan tenia 23 anys¹⁰, Mercè Climent i Grases era natural de Tarragona i s'havia casat amb Joan Farré Gamell, habitant a l'Espluga, el 24 de maig de 1890, ell amb 24 anys i ella amb 19¹¹. El fill Ricard, fou batejat el dia 25 i li foren padrins Salvador Franquès Roig i Dolors Farré, d'Altarriba. Se li posaren els noms de Ricard, Josep i Jeroni.

El pare de Ricard Farré havia après l'ofici de pastisser a Tarragona, a cal Rosquilletes, a la plaça dels Sedassos. El jove vidu cercà una nova esposa i s'amullerà de nou, ara amb Maria Gual, natural de Querol.

No sabem res de la seva infantesa ni adolescència, desconeixem quí li féu de dida, solament podem intuir amb qui aprengué les primeres lletres, si és que residia a l'Espluga amb la seva família. El seu primer mestre podria haver estat Marcel·lí Casals Pujol, o de forma interina Agustí Noguès i Sardà, que havia substituït el mestre esplugu Josep Roig Iborra¹².

Marcel·lí Casals¹³ va prendre possessió de l'escola primària de nens de la vila el 25 de juny de 1898, llavors tenia ja 56 anys, i en feia 34 que exercia

a Prades, on havia nascut el 1842. Aconseguida la primera categoria administrativa de professor, va guanyar per oposició, en el concurs d'ascens, la plaça de l'Espluga. En el curs escolar de 1906 a 1907 emmalaltí de càncer i fou substituït en la seva feina per Josep M. Ribera i Bru, Casals morí la matinada del dos de juliol de 1907 a l'Espluga, després d'ensenyar durant nou anys als minyons de la vila.

Un dels seus alumnes, Joan Farré Gual, germà de Ricard Farré, en una entrevista publicada a la revista *El Francolí*, recordava que tenia un petit defecte físic que li causà una coixera crònica¹⁴. Per alguna dada esparsa suposem que hauria pogut col·laborar com a cronista en els setmanaris que es publicaven a Montblanc a partir de 1903, fins caure malalt. Les cròniques no estan signades entre 1903 i 1907, any de la seva mort, però a *La Conca de Barbará*, el quatre d'octubre de 1903, el cronista fa referència a una carta que li ha dirigit des d'*El Correo Catalan*, un tal Espigó hi fa broma dient que l'acusa d'anar coix, «ja és acusar! -diu¹⁵. En el mateix setmanari, el dinou de novembre de 1904¹⁶, el cronista afirma que el dimecres d'aquella setmana s'havien obert les classes nocturnes públiques sota la docència de Marcel·lí Casals, el fet que el qualifiqui d'«intel·ligent mestre», ens fa dubtar que en fos l'autor.

Ricard Farré segurament no assistí a les classes del jove mestre espluguí Josep Casanovas Clota¹⁷, com ho féu el seu íntim amic Ricard Boquer i Martori, cinc anys més jove, Farré no compartia el catolicisme militant de bona part dels joves de la seva generació que prosperaren en el món de les lletres i estudis, i desconeixem si continuà l'ensenyament mitjà, però sí que compartia el sentiment de catalanitat.

Entre aquells joves espluguins de la seva generació hi podem comptar homes distants ideològicament com Josep M. Bernat Carreras, Josep M. Calbet Vidal, Sebastià Muntanyola i Llorach, el germans Miquel i Rovira, Joan Civit Alsó, Antoni Bultó, Jaume Vidal, Josep Prats, Isidre Pons, Antoni Casanovas, etc.

Inquiet com era, aviat emprengué el futur amb la seva pròpia empresa, deslligant-se de l'obrador familiar, on hauria après les primeres lliçons del bon confiter, malgrat que només es dedicaria als *vanos* i els carquinyolis. El jove Ricard fundava el 1917 la seva empresa Rifacli en el local que havia construït el seu oncle Jeroni, al carrer de Sant Domènec, a tocar de la finca dels Fernández de Córdoba¹⁸.

A inicis de la dècada dels vint, tres anys després de ser creades, les marques Rifacli i Fliots, s'exportaven a tota la península i l'any 1922 fou premiat amb la creu i medalla d'or de l'exposició de Roma¹⁹.

Es casà el 9 d'octubre de 1924 amb Rosa Tarrats Queralt i els testimonis foren Josep Civit Rull i Josep Miquel i Rovira²⁰.

Per la dignitat de l'home.

Ricard Farré va publicar en el primer número d'*El Francolí*, el 15 de juliol de 1921, l'article titulat «*Per la dignitat de l'home*»,²¹ era un clam a la llibertat i individualitat de l'home, contra la hipocresia que planava sobre la societat del moment, blasmava amb paraules contundents les falsedats dels convencionalismes socials que esclavitzaven l'home. Per ell la veritable vida de l'home era la seva ànima, la seva consciència, atribuïnt a Déu l'essència de l'individu. En el seu pensament, el progrés dels pobles depenia de la dignificació, honradesa i civilitat dels homes. Farré no era amic dels pastors de l'església, segons ell predicaven doctrines que el poble creia «fermes i segures», però que no es podia assegurar que fossin veritables i en aquest sentit reclamava la independència moral dels homes.

La reacció dels dirigents de la capçalera aparegué en el següent número, (*El Francolí*, 30-7-1921, p. 7), encapçalant la secció «Notes de casa». Desqualificaren les paraules de Ricard Farré, disculpant-se, davant els seus lectors, per no haver revisat l'original, desautoritzant el contingut d'aquell text, i lamentant que hi hagués a l'Espluga «subjectes tan desaprensius» i qualificaren d'innoble el procediment que Farré havia emprat, que segons la direcció, havia sorprès al mateix impressor. Ricard no tornaria a publicar ni una sola ratlla en *El Francolí*, durant els seus cinc anys de vida.

La tradició popular vinculava Ricard Farré a la maçoneria, la seva ideologia republicana també l'acostà a les tesis del lliure pensament, de l'escola de Ferrer i Guàrdia, potser no tant a l'anarquisme i les teories de Joan Montseny, però sí a la laïcitat de l'ensenyament, és a dir, postulant l'escola lliure.

Al seu amic de joventut

Tancades les portes de la revista *El Francolí*, per la necrològica de la mort del seu amic Ricard Boquer el novembre de 1921, Farré utilitzaria les pàgines del diari republicà *Las Circunstancias*, de Reus, al qual hi tenien accés els militants republicans espluguins a través de Julià Nouguès, per manifestar el seu sentiment²².

El text el divideix en tres epígrafs: justificant primer perquè ho publica en el diari reusenc, en segon lloc el propi text que hauria volgut poder juntar amb els de tants amics que recordaren a Boquer, des de les pàgines del quinzenal espluguí, i finalment dedicà unes ratlles als redactors de la revista local.

Recordança i comentaris

«Al rebre la nova de la mort d'en Ricard Boquer vaig sentir tal fonda pena, que casi sense donar-me'n compte, vaig escriure l'article que a continuació es publica, per a insertar-lo en *El Francolí*.

Més desseguida vaig sentir una altra pena, en *El Francolí* jo no hi podia escriure, la nota apareguda en el nombre según de dit periòdic dedicada a mi, m'ho impedeix. En Ricard Boquer (que en pau descansi) i demés companys que formen la redacció, la aprovaren i cregueren justa. Jo, fent honor a la veritat, sols dec dir que ells saben que no sóc jo el responsable de la falta que ells m'imputen, i no obstant aixó, s'atreveren a jugar amb la dignitat de qui en res en absolutament els falta.

Allà ells amb el seu criteri i modo d'obrar. Ara tu, lector, aplica el comentari a n'aquest modo de procedir. No obstant, jo cap aversió envers ells he de sentir; per tant, no tinc perquè perdonar a en Ricard, perquè m sembla que, quan menys, no va fer-ho en el sentit d'ofendre'm.

Així, doncs, ara que ja ha aparegut *El Francolí*, li dedico el meu record sentit en el precís moment d'enterar-me de sa mort».

«Clamant venjansa. A un bon català».

«Amb les paraules que encapçalen aquest article se'ns porta a la guerra i a la ruïna. L'afrenta que el moros causaren a Espanya en el mes passat de juliol, se'ns diu que ha d'ésser venjada. Està bé. Com a catalans, per la part que ens toca, hem d'acatar les ordres del govern espanyol. Però també com a bons catalans hauríem d'analitzar els orígens i causes qu'ens han portat a tal situació, i nosaltres allavors com a bons patriotes diríem: ¡Clamem venjança per les vides que complint amb un gloriós deure cauen en terres africanes, víctimes de toda una sèrie d'ineptituds dels homes que ens governen!

¿Quan te donaràs compte, poble català, del camí que't toca seguir?
¿Quan clamarà venjança per les víctimes que inútilment te són arrebatades?

Pensa, poble, una mica. Profunditza i analitza els antecedents que ens han portat a n'aquesta guerra, motiu de la mort de nostre benvolgut esplugu Ricard Boquer, i reflexiona si aquests antecedents són mereixedors de que aixís deixin malgastar les vides de nostra formosa joventut.

¡Aixís tal volta compendrás que no és a terres africanes on deus anar a perdre la vida, a l'ensemps que sentiràs el teu cor català que senyalan-te el camí batega: Sí, clamem venjança!».

Comentaris per a alguns entusiastes d'*El Francolí*

«En el darrer nombre d'aquest periòdic han aparegut una sèrie d'articles ensalçant molt justament les qualitats i bons sentiments d'en Ricard Boquer. Amb motiu de totes aquestes justes lloances, he pogut observar que moltes persones se sentien contentes i satisfetes, com si aitals el·logis anessin dirigits a elles, com si s'atribuïsin per a elles les qualitats que d'en Ricard tan justament s'alaben, i tot mirant-se unes a altres, semblava es diguessin: Sí; ¡Som nosaltres els bons! i aixís resten satisfetes, sense recordar-se d'en Ricard. I jo pensava

Però vosaltres no admireu d'en Ricard la seva bondat, lo que era ben seu, lo que naixia de dintre el seu cor, no; sinó que lo que admiraveu vosaltres és solsament el catolicisme que ell practicà i tan fermament sentia, i per això la satisfacció vostra és solsament per aquest punt de coincidència que amb ell vos unia, sense pensar que tal volta que a n'ell pugui molestar-li l'ús que vosaltres veniu fent de la fe que li ha servit per a ennoblir-lo i ensalsar-lo en aquesta vida i alcançar la glòria eterna en l'altra.

Ricard Farré».

El vincle de l'amistat.

Ricard Boquer (L'Espluga, 1899- Melilla, 1921), nominalment era el director del periòdic publicat a l'Espluga, però era molt jove encara, 22 anys. El que veritablement l'exercia, i hauria promogut la rèplica a aquell primer text de Farré Climent, i el veto a publicar nous textos seus, seria Josep Cabeza i Coll.²³ Farré i Boquer coincidiren en nombroses accions, després a l'empara de Julià Nouguès, els republicans espluguins gaudien d'un mitjà imprès per deixar-hi constància escrita de les seves inquietuds, tal com ja havien fet en altres periòdics fundats i dirigits pel diputat a Corts per la circumscripció electoral de Tarragona-Reus-Falset (a la qual pertanyia l'Espluga), entre 1903-1923. En el diari *Las Circunstancias*, que Nouguès va arribar a dirigir, fins i tot durant el temps en que fou empresonat el seu director, Josep Recasens i Mercadé²⁴, hi trobaren facilitats per a publicar alguns articles: Joan Vidal Sales, el mestre Àngel Perissé²⁵, Gregori Damiani i Ricard Farré, tots ells d'ideologia republicana.

Alcalde republicà

Republicans, socialistes, comunistes i anarquistes, havien estat a l'ombra durant els darrers anys, només els cafés i les tavernes mantenien l'esperit individual, però no es deixava veure explícitament la ideologia de grup. Els fets de Jaca commogueren els cors dels homes d'esquerres. Els primers mesos de 1931 començaren a crear-se associacions, així a l'Espluga el 1929 s'havia creat la Coral Espluguina, de marcada tendència esquerrana en el seu origen, en teoria l'objectiu declarat era sols cantar, fer música, però els seus membres eren destacades persones d'esquerres²⁶.

De cara a afrontar les eleccions municipals de 1931, el març d'aquell any a l'Espluga es fundava l'Ateneu Republicà Federal²⁷, s'adreçaren al poble en un manifest signat per 44 espluguins, alguns d'ells pocs anys després, no foren conseqüents amb el que havien signat²⁸, Pel que coneixem avui, podem afirmar que el contingut havia de ser obra, individual o conjunta de Ricard Farré, i o de Salvador Civit, ambdós tenien suficient capacitat per expressar-se en lletra escrita.

Els republicans espluguins guanyaren les eleccions municipals com arreu i Ricard Farré Climent fou escollit alcalde²⁹.

La victòria de les esquerres portà als propietaris i catòlics a l'inconformisme i la pèrdua dels seus privilegis, sobretot els de l'Església.

Vers les nou del vespre del dimarts 14 d'abril de 1931, la plaça era plena de gom a gom, tothom esperava la sortida al balcó del que havia de ser cridat a ser el nou alcalde, Ricard Farré i Climent, l'euforia es va desbordar en penjar la bandera republicana que durant tantes dècades havia guardat a la calaixera el vell Sisco, de ca l'Agneta³⁰. Simbòlicament s'enterraven cinquanta sis anys de monarquia, que no sempre havia estat amatent amb els seus súbdits i menys encara amb els drets dels catalans.

Quan Ricard, de cal Gamell, va començar a parlar, es féu el silenci, es dirigí als espluguins amb aquella paraula amb que començava els seus parlaments: «Poble...» en un moment del seu discurs que havia estat interromput diverses vegades pels fervorosos aplaudiments dels congregats davant de l'ajuntament, Ricard va demanar un minut de silenci en memòria dels màrtirs de Jaca. Els que ho recordaven explicaven amb la pell esborronada aquells instants, tots romangueren en silenci, el jaio Fort no va poder contenir la seva emoció i va trencar l'emotiu homenatge amb un «*Viva la República!*», amb la força d'una veu extraordinària, que va retronar per les parets de les cases de la plaça³¹.

El 23 d'abril se celebrà una sessió extraordinària i es votaren els càrrecs municipals: per l'alcaldia Farré obtingué sis vots, i Isidre Rosell Inglès un vot, la qual cosa ens indica que l'alcaldable no es va votar a si mateix, els quatre vots de la minoria conservadora aparegueren en blanc³².

El mes de maig el Governador Civil de Tarragona reuní als alcaldes de la comarca per tal que li presentessin una relació de les necessitats més urgents de cada municipi en matèria d'obres. Els regidors espluguins contestaren:

- Construir unes escoles graduades.
- Tapar les basses del Molí de la vila a la Font Baixa.
- Acabar la carretera de circumvalació.
- Pagar urgentment les expropiacions de terres ocupades per construir la carretera a Senan.
- Cedir al poble l'edifici de l'església vella per utilitzar-lo en benefici del Comú, sense canviar-ne l'estructura «*a fin de que no pierda el valor histórico que pudiera tener*».

La secularització del cementiri

Entre desembre de 1931 i gener de 1932, l'Espluga de Francolí va ser notícia en els setmanaris catòlics de Tarragona i Barcelona, la premsa comarcal de Montblanc, com *Saba Nova*³³ i *Aires de la Conca*, també se'n feren ressò. Proclamada la II República es van separar els poders de l'Església i de l'Estat, una de les lleis més polèmiques fou la de secularització dels cementiris.

Les sessions de la corporació espluguina dels dies 13 i 14 de desembre de 1931, tingueren un caràcter extraordinari i una simbologia molt especial per als membres d'esquerres de l'ajuntament, el tretze es presentà a l'ajuntament una invitació de les associacions d'esquerres de l'Espluga a fi d'honorar la memòria dels màrtirs de la llibertat: Fermin Galán i Angel García Hernández, l'escrit fou llegit pel secretari fou transcrit al llibre d'actes³⁴, a continuació es donava lectura a un document de les dones republicanes aragoneses, demanant diners pel monument als herois de Jaca i reivindicar el paper de la dona en el nou règim polític, els regidors l'acolliren i li donaren curs, l'alcalde proposà que l'endemà la festa cívica, es podria procedir a la secularització del cementiri, un bell anhel republicà. Agustí Roig féu constar que si bé era una llei que emanava de la nova Constitució, encara no s'havia discutit ni aprovat a les Corts de Madrid, i li semblava prematur aplicar-la. Ricard Farré li respongué que era un dels drets que el poble havia aconseguit i que en altres municipis ja s'havia consumat, amb els vots favorables de la majoria i els quatre en contra de Roig, Zaragoza, Porta i Palau, s'acceptà, amb tot el regidor Josep M. Palau Roig, de la minoria conservadora, demanà que essent com era un dels dos homenatjats, García Hernández, catòlic, que se li digués una missa, Ricard Farré argumentà que no era l'ajuntament l'organitzador de la festa i en conseqüència no li corresponia decidir res sobre els actes a celebrar, però s'avingué a transmetre la proposta a la comissió.

L'acte començà a l'ajuntament a les onze del matí, els regidors d'esquerres i l'alcalde reberen la comitiva, acompanyats pel jutge municipal, Isidre Saumell, el suplent Ignasi Fabregat, el fiscal, Ramon Palau, el suplent Ramon Marsal i el caporal de la guàrdia Civil, Joaquim Grimau. Es penjaren els retrats dels dos capitans Galán i García, amb els estandarts i senyeres de les societats als balcons de la casa de la vila, després s'encaminaren al cementiri.

El secretari va llegir l'acord municipal per la secularització i el projecte de llei de quatre d'octubre en el que s'emparava, el cementiri de les Planes lluïa el nou rètol i s'havien enderrocats els murs que separaven el cementiri civil del catòlic, simbòlicament se n'havia reservat una part pel moment de la cerimònia oficial.

En el seu discurs Ricard Farré no apuntà ni una engruna d'odi, només un malestar pels homes encarregats de propagar la pau i la paraula cristiana³⁵. L'acte de secularització del cementiri municipal de l'Espluga de Francolí es feia el 14 de desembre de 1931, quatre dies després, el diari catòlic *El Matí* editat a Barcelona, publicava la següent crònica³⁶.

«Després de la caiguda de l'antic règim tenim de confesar-ho, encara que amb gran pena i dolor com ho ha de confessar i sentir tot bon catòlic i tot bon espluguí, es cometeren a la nostra vila actes de sectarisme i odi a la nostra sacrosanta religió, enderrocant la creu de l'horta, profanant la capelleta de Sant Miquel i malmetent la creu històrica-artística i monumental de la carretera de Poblet, i les nostres autoritats com si res no hagués passat, no imposaren la més petita pena als profanadors de les nostres conviccions religioses, els profanadors del signe de la nostra redempció.

Seguint aquest corrent, la majoria del nostre ajuntament en l'última sessió extraordinària de diumenge, prengué l'acord de secularitzar el nostre cementiri, atropellant els nostres més nobles sentiments religiosos, als quals han donat renom a la nostra estimada vila, acord que executaren l'endemà.

Es dirigiren en manifestació, encara que amb poca assistència de poble, al lloc sagrat per a verificar el dit acte de profanació i de sacrilegi.

Justament indignats els catòlics d'Espluga, protestaren d'aquest acte juntament amb els consellers de la minoria senyors Agustí Roig, Salvador Porta, Josep M. Palau i Josep Saragossa.

Tal vegada invocaran en defensa seva la llibertat de consciència, però no els justifica el dit acord i acte perquè la llibertat de consciència suposa respecte als drets de tots els quals queden lesionats, trepitjats en autoritzar i utilitzar la terra sagrada del nostre cementiri catòlic per als enterraments dels qui no ho són, la nostra protesta no es dirigeix solament a aquest fet que considerem fora de llei, sinó que ens dol també que l'ajuntament hagi donat especial solemnitat a l'acte i hagin convertit el lloc on reposen les despulles dels nostres éssers estimats en càtedra, on el nostre batlle senyor Ricard Farré ha proferit paraules injurioses i sarcàstiques a persones dignes de tot respecte i veneració.

Els fervens catòlics d'Espluga adrecem avui als consellers de la minoria, defensors dels nostres nobles sentiments religiosos el nostre més sincer aplaudiment, la nostra més sincera felicitació i el nostre encoratjament perquè continuïn protestant dels actes sectaris dintre del nostre ajuntament, L'Espluga de Francolí, desembre de 1931".

En el número tres del setmanari montblanquí *Saba Nova*, del dos de gener de 1932, es parla d'aquesta notícia i exposa les posicions dels protagonistes:

«En el diari de Barcelona *El Matí* del dia 18, en una correspondència d'aquesta vila tota prenyada d'insídies i falsetats, en la que el seu autor ensenya fins on arriba la seva consciència de bon cristià, s'aludeix als homes republicans de la vila en una forma que dóna la impressió que són una colla de sectaris i profans, demostrant el seu poc escrúpol en mentir.

Acusa el corresponsal, a la justícia republicana de no haver fet sentir el pes de la llei als profanadors de les creus de terme i de la capella de Sant Miquel, i cal aclarar que aquestes tramitacions corresponia fer-les al que era jutge en Joaquim Bosqué i Llobet, congregant i exercitant del pare Vallet, però hom sap que aquelles obres destructives no foren fetes per gent sectària, sinó per altres elements interessats en desprestigiar al poble atribuint-los malvestat a fi de posar entrebancs a l'obra de la consolidació de la República. Segueix dient *El Matí* que l'acte de secularització del nostre cementiri fou un fracàs, a lo que jo afirmo hi concorregué el setanta cinc per cent del poble, malgrat ésser celebrat el migdia sense propaganda de cap classe ni recomanacions

Ricard Farré Climent

de cap mena. Atribueix al nostre batlle en Ricard Farré, unes paraules que no és cert proferís. Ell va dir que aquell recinte no havia d'ésser exclusiu de cap religió, que aquell lloc que uns volien només sagrat per ells, entenia que havia d'ésser-ho per tothom pensés com pensés, i fos com fos.

El fet precís i concret és que la nostra vila s'ha anat deixondint, donant arreu mostra de l'esperit regeneratiu que l'ànima. N'és bona prova el fet que els actes d'afirmació republicana hi ha molta concurrència mentre els que organitza la reacció estan força desanimats demostrant-se evidentment que els espluguins convençuts més a plaer concorren als actes liberals i democràtics pagant entrada, que als catòlics amb entrada lliure.

La gent de dretes sempre ha portat molt malament això de perdre unes eleccions –encara avui– i els homes que s'agombolaven prop del Centre Cultural i el Centre de catòlics, o prop del moviment d'exercicis espirituals promogut pel pare Vallet, o els joves militants de la Congregació Mariana, tot i la noble tasca cultural que feien, estaven immersos en un procés d'integrisme catòlic poc recomenable, i que els enfrontava clarament als qui pensaven més liberalment».

El corresponsal de *Saba Nova* finalitzava la seva crònica amb una altra notícia:

«S'està tramitant el permís per als casaments del joves Francesc Rull i Baltà i Josep Roig i Casanoves amb les gentils espluguines Trinitat Franqués i Civit i Dolors Casanovas, se celebraran civilment, havent-hi el propòsit que els actes, en atenció a ésser els primers que es celebren a la nostra vila, revesteixin força esplendor».

La premsa catòlica, pocs dies després recollia la mort del rector Mossèn Blai Sans i Figuerola³⁷, després de la notícia hi llegim: Mossèn Blai Sans, durant tot el temps que estigué davant de la rectoria de l'Espluga, es captà la simpatia de tothom, fou un sant home admirat àdhuc pels diferents³⁸.

La repercusió d'un enterrament civil³⁹

Vegem abans la crònica que feia la corresponsal de *La Cruz*, de Tarragona, Maria Teresa Dalmau Rull, i després l'editorial que va publicar el referit diari: «Degut a l'acte de sectarisme del nostre batlle, qui contra ordre governativa manà enterrar civilment Na Maria Soler i Colomer, catòlica, ha estat cursat el telegrama adjunt. El senyor batlle va desatendre les justes reclamacions fetes pels sacerdots i la Junta de les Conferències de Sant Vicents de Paül, del dret que tenia l'església sobre aquell fidel, i que no vigent la llei de secularització de cementiris, havia d'ésser enterrada segons el ritus de la Santa Església, màxime havent demanat rebre els sagraments i estant a la cura de les senyores de les Conferències.

Tot es desatangué, tant la protesta de l'alta autoritat eclesiàstica, com el telegrama urgent prohibitiu del senyor governador.

Arrel del fet s'han sumministrat fulles als fidels per a la declaració de la voluntat llur, i evitar així ésser víctimes d'un sectarisme inqualificable.

Text i firmes expontànies del telegrama cursat a sa excel·lència el Governador Civil de la província:

«Excelentísimo señor gobernador civil: Protestamos enérgicamente, conducta alcalde señor Farré Climent, desobedeciendo órdenes [de] vuestra excelencia, enterrando civilmente doña Maria Soler Colomer, bautizada y catòlica observante, dia 24, sin vigor ley secularización cementerios. Lamentamos autoridad haya desatendido mandamiento gubernativo, violado derecho sagrado Iglesia sobre cadáver católico y profanado libertad conciencia difunta. Reiteramos V.E. nuestra cristiana sumisión:

París, Rovira, Miquel, Domènech, Zaragoza, clero parroquial; Roig, Palau, Zaragoza, concejales, Bosqué, Gascón, médicos; Boqué, Jornet, farmacéuticos; Guiu, veterinario; Dalmau, abogado; Muntañola, presidente Centro Cultural; Rosell, presidente Federació Joves Cristians; A. Cabeza, presidenta Conferèncias San Vicente; C. Cabeza, presidenta Joventut Catòlica Femenina; Cabeza, Rendé, Dalmau, Porta, Civit, Bernat, Altarriba, propietarios; Tarruell, Farré, Carreras, Civit, industriales. Corresponsal».

A la pàgina 1 de la mateixa edició de *La Cruz*, en lloc preferent i com una editorial, signada per *Plauto*⁴⁰ i sota el títol «*Un alcalde de monterilla*», hi llegim:

«En este mismo número publicamos una correspondencia de Espluga de Francolí por lo cual podrá deducir nuestro gobernador civil y toda persona sensata, el grado de liberalismo, de respeto a las creencias de los demás y hasta de la obediencia que presta a las leyes de la República, el alcalde de aquella población.

Una mujer muere después de recibidos los Santos Sacramentos sin haber dispuesto por escrito que deseaba recibir enterramiento católico, y el alcalde de monterilla, sectario y furiosamente anticatólico, ordena el enterramiento civil.

Ya en otra ocasión cometió una indignidad y un atropello semejante, prohibiendo el traslado del cadáver del celosísimo párroco reverendo Mn. Blay Sans, en la forma que la familia y filigreses habían determinado. Por lo visto ese alcalde, no tiene otra preocupación que molestar y agraviar al vecindario.

Y eso no puede ser, señor gobernador. La ley de enterramiento, ley que estimamos injusta y arbitraria, no está en vigor, y por lo tanto mal podía exigirse su cumplimiento. Fué una extralimitación evidente de sus funciones sin otra finalidad que extenderse a si mismo una patente de ineptitud y de sectarismo.

Recordamos la circular del gobernador civil sobre cementerios. En ella se daban normas de una gran sensatez y cordura para acatar las leyes de la República, con la menor molestia para las creencias de los católicos y es verdaderamente es probable que existan por esos pueblos, alcaldes que como este, del qual nos ocupamos no tengan la suficiente discreción para hacer la República más simpática a los que no piensen como ella ordena.

Aparte de este agravio inferido injustamente en un alarde de autoridad despótica, a los sentimiento de la familia, es preciso hacer resaltar la desobediencia cometida contra las leyes todavía existentes, y contra el espíritu de tolerancia y ecuanimidad que fundamentalmente suponemos en el gobernador civil.

Ante este caso de injusticia, de desacato casi a la autoridad superior, de desprecio de la voluntad de la familia, se impone, señor gobernador, un correctivo ejemplar.

No rehuimos los católicos el cumplimiento de las leyes, aunque las consideramos injustas, pero no podemos tolerar que un alcalde de monterilla se burle impunemente de nuestros sentimiento, y hasta de usted mismo, señor gobernador.

Porque claro y contundente era la orden de vuestra señoría transmitida telegráficamente para que el enterramiento fuese católico. Y sin embargo, el alcalde, erigido dueño y señor del pueblo no hizo caso de ella.

Rebela esta actitud de franca rebeldia contra la autoridad del gobernador el bajo concepto que ese alcalde tiene del cargo que, solamente por una pasividad inexplicable, puede continuar ostentando.

Por motivos menos graves han sido muchos textos destruídos. ¿Que se hará con este? Plauto».

L'endemà de la publicació al diari catòlic *La Cruz*, Ricard Farré reuní els membres de l'Ajuntament en sessió extraordinària per fer-los avinent una comunicació del Governador Civil, on se li impossava una multa de 250 pessetes, per haver enterrat civilment el cadàver de Maria Solé Colomé. L'ajuntament acordà presentar recurs, només hi assistiren, a banda de Farré Climent, tres regidors de la majoria d'esquerres (Rosell, Morgades i Martí) i dos de la minoria conservadora (Josep M. Palau i Salvador Porta).

«El señor alcalde, considerando injusta e impropcedente la corrección que se le ha impuesto, presenta su dimisión de alcalde con el carácter de irrevocable. El Ayuntamiento queda enterado, y despues de una larga discusión, en la que hicieron uso de la palabra todos los señores Concejales, votan para que solo se le admita con el carácter provisional en tanto se resuelva este incidente, los señores Martí, Morgades y Rosell, y que no se le admita con ningun carácter los señores Palau y Porta, quedando pues aprobada provisionalmente por mayoría, quedando encargado del despacho de la alcaldia el primer teniente don Isidro Rosell Inglés».

El vuit d'abril de 1932 sota la presidència d'Isidre Rosell, alcalde accidental, es reunia la corporació, entre altres afers de menor importància i d'acord amb els decrets emanats de la Generalitat de Catalunya, es declarava la lascivitat dels acords municipals, bé del ple o de la comissió permanent, del vuit de juliol de 1924, sobre la compra d'un solar per ubicar-hi l'escorxador; un de setze de maig de 1929 per la compra d'un cotxe per la conducció dels difunts; altres també de 1929 per despeses en el banquet d'homenatge al

general Barrera i Martínez Anido. En definitiva es tractava de declarar els perjudicis causats a les arques municipals entre el tretze de setembre de 1923 i 14 d'abril de 1931, corresponents a la dictadura de Primo de Rivera.

Tot aquest període Ricard Farré no participà formalment a les reunions de la corporació, però sí que hi assisteix el quinze d'abril. Hi són presents a més Isidre de l'Esparter, el Paco del Bonet, el Miquel del Carratxai i el Josep de l'Agneta, de la oposició hi ha Agustí Roig, (a), Agustinet, la reunió transcorregué amb normalitat.

Presidiria novament l'ajuntament fins el juliol, malgrat que el llibre d'actes següent al 13 de juliol de 1932 no l'hem localitzat a l'Arxiu Municipal, segons Jordi Roca (ROCA, 2005:208) dimití d'alcalde el 21 de desembre de 1932 i continuà com a regidor, de nou es féu càrrec de l'alcaldia el seu company i primer tinent d'alcalde Isidre Rosell.

Aquell any 1932 es constituïa la secció local del Partit Republicà Radical⁴¹ que liderava Alexandre Lerroux, (ROCA, 2005:390), el formaren alguns individus d'aparença republicana, però allunyats de les idees catalanistes d'Esquerra Republicana de Catalunya. Els homes forts del Centre Republicà Radical de l'Espluga de Francolí foren el més declarats enemics de Ricard Farré quan el 1939 fou detingut i processat⁴².

En el seu procés cuejà per part d'algun testimoni el fet de l'enterrament civil de Maria Soler, per altra banda en el sumaríssim es parla que tingué alguna actuació durant la nit del sis d'octubre de 1934.

El Sumaríssim 1.070 contra Ricard Farré Climent

El procés seguit contra ell i la seva esposa Rosa Tarrats Queralt s'inicià amb una denúncia al jutjat municipal de l'Espluga de Francolí, on s'instruí un atestat a partir del primer de març de 1939, hi declaren nou testimonis, fet poc habitual⁴³.

El jutge militar de Montblanc amb les actuacions fetes, repetí la roda de testimonis, es culpà a Ricard Farré de les detencions, dels assassinats, de l'exigència de diners als detinguts, de ser «*el dirigente y autor moral de todo lo sucedido en esta villa en la revolución anarcosindicalista*», se'l responsabilitzà tanmateix de fer discursos des del balcó de la casa de la vila, «*figurando siempre en la presidencia de cuantas manifestaciones revolucionarias se verificaban*», fins i tot l'arribaren a acusar d'haver-se apropiat de la màquina d'escriure de l'oficina de Correus. I així anaren seguint cadascun dels testimonis, davant el mateix jutge Joan Micó Vidal, també hi declarà Ricard Farré i la seva esposa, però res podia evitar la tragèdia que havien escrit els seus enemics, els informes emesos des de l'Espluga, no feren més que confirmar i augmentar els càrrecs inicials, «*instigando y colaborando en todas aquellas fechorias que realizó el comité*». Encara s'hi afegiren càrrecs pels fets del sis d'octubre de 1934. El Consell de Guerra tingué lloc el 22 de juny de 1939, es consideraren

fets provats que havia capitanejat espluguins que anaren a Solivella a reprimir l'aixecament dretà i ratificaren totes les acusacions que contenia el sumariíssim.

Condemnat a la pena de mort, fou executat a la sortida del sol del dinou d'octubre de 1939, a la muntanya de la Oliva de Tarragona. No sabem en quin moment fou l'última vegada que es pogueren veure els dos esposos.

«...su conducta y moralidad es de las más pésimas, pues antes del Glorioso Movimiento Nacional estaba afiliado a Izquierda Republicana, siendo el primer inductor del Comité y masas rojas que cometieron toda clase de insultos, atropellos y desmanes, formando en la cabeza del grupo que destruyó el ornamento de la iglesia, y quema de imágenes, formaba parte del Comité Revolucionario en una de las reuniones que sostuvieron en el que acordaron fusilar a 11 personas de derechas de la población, sabiendo también de rumor público que era elemento que pertenecía a la masonería, conceptuándolo elemento peligroso a los ideales que forman nuestro GMN».

Compareixences, testimonis i declaracions

La repressió franquista a l'Espluga de Francolí es va iniciar, tant bon punt entraren les tropes feixistes el deu de gener de 1939. S'elaborà un informe «concreto de la vida local desde el 18 de julio de 1936», datat el dia vint de gener i signat per sis espluguins: Josep Altarriba Piñol, Antoni Calbet Pujol, Magí Permiqúel Civit, Joan Roig Altarriba, Jaume Torres Escoté i Joan Micó Vidal⁴⁴.

El primer de març de 1939, Pau Tarés Franquet, davant el jutge municipal de l'Espluga, Joan Micó Vidal «dijo que en uso del derecho de ciudadanía, ponía en conocimiento que el día veinte y uno de julio a las nueve y cuarto entrando en su domicilio [Sant Domènec, 21], fué preso por José Civit Casanovas y Ramon Marsal Casanovas, diciéndole que tenían la misión de matarle antes de llegar a la casa de la villa, pero que tenían lástima y no lo hacían».

En l'atestat instruït pel jutge Micó Vidal hi declaren nou testimonis, circumstància molt poc usual, normalment sols ho feien tres o quatre, però era un procés contra un alcalde, un dels pocs que no s'havia exiliat.

Pau Tarés Franquet, explicà que el juliol de 1936 a l'ajuntament hi havia més de dues-centes persones armades i que en arribar al primer replà, el deturà Ricard Farré de manera violenta i amb paraules injurioses, impeding-li que entrés a veure als membres del comitè revolucionari, per tal de saber perquè se l'havia detingut i maltractat amb paraules i fets, dient-li que es podia acomiadar del carrer i del món que no tornaria a veure. Diu que Ricard Farré era el dirigent de tot el que passava al poble, ja que participava en mítings públics i en les societats privades, l'involucrà, com altres testimonis, en els fets d'octubre de 1934, quan dirigí als revolucionaris en les desgavells que es van produir a l'Espluga, i a més el considerava moralment responsable dels assassinats perpetrats a la vila.

Segueix una diligència del jutge Micó on detalla «*Los vecinos Magín Permiqúel, José Ferran, Salvador Porta Bernat, José Civit, álias Pubillet, Ramon Bou y Matias Sala Montserrat*». Llegida al denunciant la seva declaració la signà juntament amb el jutge i el secretari Victoriano Ayuso. El jutge municipal de l'Espluga a la vista de l'anterior relació de fets decretà la presa de declaració a Ricard Farré, la seva esposa Rosa Tarrats i a la resta de persones enumerades, i a d'altres que es consideressin adients «*para la mejor depuración de dicha denuncia*».

Magí Permiqúel Civit, el dos de març en la compareixença en la causa considerà a Ricard Farré responsable de tot allò que havia succeït a la vila durant «*la revolución anarco-sindicalista*», després del sis d'octubre, el temps verbal que s'utilitza sempre és el present, tot i haver passat gairebé cinc anys dels esdeveniments, també afirmà que el denunciat s'emportà les claus de l'ajuntament i de l'església, «*con fines sin duda no muy honrados*», i que l'endemà les va tornar al quarter de la Guàrdia Civil. Explica que Farré actuà amb els elements de les societats d'esquerres en mitings, essent un dels dirigents més actius del moment.

Ramon Bou Magrans, en la seva declaració ratificà que la denúncia redactada anteriorment era verídica.

Un altre testimoni, Josep Civit Gili, qualificà a Ricard Farré com a cap i dirigent, «*porqué vive frente por frente de la casa de éste*», va poder observar de dia i de nit, com el comitè revolucionari es reunia a casa seva. Sobre la roba dels convents, li constava que era a la casa de Ricard Farré, perquè la va poder veure estesa en el seu terrat i altres estances. Afegeix que «*cuando el declarante fué a entregar al comité revolucionario la cantidad que le exigieron para no matarle, se encontraba presente Ricardo Farré, el que al lamentarse el declarante de la cantidad tan crecida que se le exigía, le contestó: lo que debes hacer es pagar y callar, no te ocurra una cosa peor*».

Salvador Porta Bernat ratificà igualment el contingut de la denúncia i considerà a Farré l'inductor principal de tots els fets ocorreguts a l'Espluga el 1936. Assegurà que en trobar-se detingut i amenaçat de mort, va demanar amb la mirada auxili a Ricard Farré, que estava allí present, contestant-li aquest que del que estava passant, part de la culpa la tenia el mateix Porta.

A continuació declarà Maties Sala Montserrat, confirmà que era cert el contingut de la denúncia, repeteix una afirmació com la que havia fet Civit, sobre el pagament que se li exigia per no matar-lo, Ricard Farré li respongué que més li haurien exigit, de no haver-se produït la fallida del Banc de Reus. Referent a les joies i roba dels convents, corroborà que era de domini públic la participació de les esposes de Ricard Farré, de Miquel Guasch i de Josep Vidal.

En la compareixença de Josep Farran Estradé, després de facilitar les seves dades personals, i efectuar el jurament pertinent, verificà el contingut de la denúncia, afegint que «*indiscutiblemente, el dirigente y autor moral de todo lo sucedido en esta villa en la revolución anarco-sindicalista, es*

Ricardo Farré, pues el fué el primer alcalde republicano que hubo en esta villa y que constantemente arengaba al pueblo desde los balcones de casa la villa, figurando siempre en la presidencia de cuantas manifestaciones revolucionarias se verificaban y al asistir con sus consejos a todos los centros anarco-sindicalistas». Reitera que li consta pel que es deia a la vila que era cert que les dones esmentades foren les responsables dels robatoris en els centres religiosos.

Seguidament compareix Josep Callau Sala, després de refemar-se amb el contingut de la denúncia manifestà que durant els dies que varen estar empresonats a la casa de la vila, a través un forat que hi havia a la sala, va poder escoltar algunes de les converses que tenien els membres del «*comité rojo separatista, siendo todas ellas de un carácter tan revolucionario y tan criminal, que no pararon hasta que lo pusieron en práctica, asesinando a varios de los compañeros que estaban con dicho declarante presos*», i era cert que el dia que el varen deixar en llibertat, en considerar que els republicans havien guanyat la guerra, Ricard Farré estava reunit amb el comitè, «*siendo un destacadísimo elemento entre todos ellos*», i que en els dies que es varen cometre els assassinats, Farré era membre del comitè, a més es féu càrrec de la direcció de l'oficina de Correus, «*desposeyendo del cargo a los antiguos propietarios u empleados de la misma*».

En el torn com a testimoni de Ricard Lacorte, superior del convent del pares paüls, se li llegeix la declació de Pau Tarés, manifestà que personalment no podia concretar els fets denunciats, però sí que el dia 22 de juliol de 1936, a dos quarts de vuit del vespre, a l'hora de sopar, van entrar al convent diversos homes armats, dirigits «*por el llamado Caragol, alcalde de esta villa*» [Antoni Sans Estradé] i dels germans Rull, els quals els van ordenar sota amenaça de mort que abandonessin el convent, els pares paüls van obeir i es refugiaren en una casa particular, «*donde supieron por referencias de bastantes personas, que habian asaltado dicho convento, llevándose cuantas ropas, objetos y alajas havia en él*». A continuació el jutge Joan Micó rebia el testimoni crucial i determinant de Maria Rius, la qual considerava a Ricard Farré, responsable de tot allò que havia «*ocurrido en este pueblo*»... «*pues desde que mi difunto esposo vino a este pueblo como veterinario, sabiendo que era tradicionalista, empezó con otros elementos de izquierda, a ir de casa en casa pidiendo le destituyeran y se desconductaran de él, pues con motivo de una conferencia política que dió en esta villa la señora Urraca Pastor, al pasar la comitiva por frente de mi casa, estando la declarante en el balcón de su casa, le dijo el Ricardo: reir hoy, que otro día reiremos nosotros*», La vídua de Cosme Guiu declarà que sempre l'ha considerat dirigent de tot el que passava en el partit d'esquerres, que ell era qui dirigia els enterrament civils, els actes d'esquerra que se celebraven, que el considera l'autor moral dels assassinats que es van produir. Quan van detenir al seu marit [les forces antifeixistes] la declarant va demanar ajut «*al ayudante de montes don Santiago Creixell*», [enginyer i empresari fundador d'una fàbrica

de confecció] i que aquest senyor l' aconsellà que anés a veure a Ricard Farré, perquè ell podia dir-li el que pensaven fer al seu marit, i així ho va fer, la resposta de Farré fou contundent, que el seu marit era una persona perillosa de dretes, i que per això estava detingut, *«que era de mucho genio, puesto que en los actos políticos actuaba, y entonces la declarante le manifestó que por eso les estorbaba y evitar que algun dia les pidiera cuenta de sus actos»* i que per causa de les maniobres de Farré se li havien desconductat cinquanta nou persones. Continua dient que li consta que Ricard Farré era el dirigent del comitè i que aquest òrgan no feia més que complir el que Farré manava, i que si van assassinar al seu marit i als altres, era perquè ell ho decidí.

En aquest expedient conjunt contra Ricard i la seva esposa Rosa Tarrats, hem de dir que en el procés contra ella, a més dels testimonis ja esmentats, hi declararen específicament Maria Borges Vallverdú, vídua, natural de Montblanquet, domiciliada al carrer de sant Josep, 31. Francesca Palau Callau habitant al raval de Sant Miquel 72, dues religioses carmelites, Josepa Sabaté Carrubí i Laura Tudó Corbella, ambdues residents en el convent espluguí.

La declaració de Ricard Farré

Un altre aspecte a remarcar en la causa contra Ricard Farré, és que la seva declaració davant el jutge municipal, no és un document mecanografiat, sinó manuscrit, de la mà de Victoriano Ayuso Jiménez, que actuava com a secretari del jutjat.

«En el local del juzgado municipal, ante el señor juez municipal, don Juan Micó Vidal, y del infrascrito secretario, comparece el que dijo llamarse Ricardo Farré Climent, de cuarenta y cinco años de edad, natural y vecino de esta villa, el que [mediante] juramento en forma legal, prometió decir verdad, en cuanto supiere y le fuere preguntado y después de leer la denuncia que encabeza esta diligencia, enterado, manifiesta que considera totalmente mentira todo lo dicho en dicha denuncia.

Se le da lectura de la carta que el ex-administrador de correos de esta villa, don Antonio Carreras, de fecha de 2 de marzo de este año, sobre haberse apoderado de la administración de correos de esta villa de una máquina de escribir marca Underwood, enterado, manifiesta que se encargó de la administración de Correos porque se lo mandó el comité revolucionario, que en ella vió la máquina de escribir, que segun el señor Carreras era de su propiedad; la máquina estuvo allí hasta que tuvo que marchar, y se la llevó a su casa para que no la estropearan, o se la llevaran, y que al abandonar esta villa, la dejó en un armario de su casa, dando encargo a Juan Llanes que se la llevara al señor Carreras y que posteriormente nada a vuelto saber de dicha máquina, y que se llevó la máquina, porque el comité revolucionario, necesitando máquina de escribir (...) de llevársela, y para evitarlo él se la llevó a su domicilio.

Y que no tiene nada más que decir que es falso todo lo espuesto en la denuncia. Leida que le fué y leida por el interesado esta su declaración, en ella se afirma y ratifica firmándola juntamente con el señor juez y secretario que da fé»⁴⁵.

El jutge Joan Micó, considerà plenament provada la denuncia, i en atenció «*que los hechos probados pueden constituir delito grave contra la patria, pongo a disposición del ilustre señor juez militar de Montblanc a los detenidos Ricardo Farré Climent y su esposa Rosa Tarrats Queralt, juntamente con las cuatro mil trescientas pesetas en papel moneda, toda mandada recoger por el Estado Nacional, fué considerada ilegal, que se les ocuparon al detenerlos*». La diligència de conducció a Montblanc, ordena que en no existir cap força a l'Espluga que pugui responsabilitzar-se del trasllat, ho fessin membres de la secció local de la Falange, el dia nou de març de 1939.

El jutge militar de Montblanc sol·licità un informe preceptiu a la Guàrdia Civil de l'Espluga, sobre Ricard Farré, on conclou: «*su conducta y moralidad es de las más pésimas, pues antes del Glorioso Movimiento Nacional, estaba afiliado a Izquierda Republicana, siendo el primer inductor del comité y masas rojas que cometieron toda clase de insultos, atropellos y desmanes, formando en la cabeza del grupo que destruyó el ornamento de la iglesia, y quema de imágenes, formaba parte del comité revolucionario en una de las reuniones que sostuvieron, en el que acordaron fusilar a 11 personas de derechas de la población, sabiendo tambien de rumor público, que era elemento que pertenecía a la masoneria, conceptuándolo elemento peligroso a los ideales que forman nuestro GMN*».

El 27 de març, Isidre Rufié signà l'informe de la falange de l'Espluga, on es manifesta que la conducta de Farré era de les més pèssimes, afiliat a ER, inductor i capdavanter del grup que va destruir el temple parroquial, sobre les seves activitats, asseveren que era el conseller de les masses del poble, i formava part del comitè quan es van produir els assassinats, repetint que pertanyia a la maçoneria.

En la declaració recollida pel jutge militar Josep M. Modolell Barba, Ricard Farré afegí nous detalls a la confessió que havia fet davant el jutge Micó de l'Espluga: abans de l'esclatar la guerra era soci de l'Ateneu Republicà Federal i tenia bona relació amb tots els seus socis. Sobre les claus de l'església i l'ajuntament, assegurà que aquella nit les va guardar Antoni Sans Estradé, àlies Caragol, company seu de l'Ateneu. També comenta que el vespre del sis d'octubre de 1934 va anar a l'ajuntament i va fer prevaler l'autoritat i l'ascendent que tenia sobre els regidors, i membres de l'Ateneu aplegats, confirmant que era l'autoritat màxima, a fi d'evitar perjudicis. Que ell era present quan Sans va agafar les claus de l'abadia de mans del campaner, «*reconociendo que se devolvieron las llaves al cambiar la tortilla*».

Farré argumentà que la seva casa estava oberta a tothom i que en relacionar-se amb els membres del comitè també es reunia a l'ajuntament, accepta reconèixer que va parlar amb Salvador Porta a l'ajuntament, però que

no recorda haver-ho fet amb Maties Sala, l'indret era un formiguer de persones que anaven i venien. Referent a l'oficina de correus diu que ell se'n feu càrrec, que foren desallotjats el director i la seva esposa, per desafectes al comitè. Referent a Cosme Guiu confirmà que el coneixia i el tenia en bon concepte, negà que fes res perquè els que hi estaven conduïts el deixessin com a clients. Reconeugué la visita de la seva viuda per intercedir pel seu marit, esmentà com a testimonis de descàrrec a Josep Ferran Estradé i Francesc Franqués Roca, nom que el 13 de maig de 1939 modificarà en una lletra adreçada al jutge militar (document número vint de l'expedient), pel de Ramon Franqués Roca. Finalment afegí que es va donar de baixa com a soci de l'Ateneu Republicà el gener de 1933.

Les declaracions davant el jutge militar

A inicis de maig, el jutge militar del jutjat número 7 a Montblanc, començà a rebre les declaracions dels testimonis per ratificar o corregir les seves primeres afirmacions davant el jutge municipal de l'Espluga. Maties Sala, a part de la ratificació formal de la seva primera declaració, assegura que en els primers deu dies de la Revolució va poder veure les actuacions dels dos encartats, Ricard i Rosa, anant amunt i avall «*dirigiendo, instigando y colaborando para todas aquellas fechorias que desgraciadamente realizó el comité*». Inculpa a Farré en la destrucció de l'església parroquial, qualificant-lo de braç dret del comitè.

Josep Callau Sala el dia 5 de maig no afegeix res més a la seva declaració inicial; el dia 8 en la ratificació de Francesca Palau Callau, en referir-se a Ricard Farré, sols comenta que sap que era un dels dirigents «rojos», però que no pot aportar més detalls. L'endemà, dia nou es pren confessió a Josep Civit Gili, també es transcriu com en el cas de Francesca Palau, que la seva denúncia fou efectuada davant la Guàrdia Civil, la rutina fa cometre l'error al soldat secretari, els atestats s'iniciaven a la caserna de la Guàrdia Civil, però ja hem deixat constància que en el cas de Ricard Farré, no van seguir els camins normals.

Magí Permiqúel féu una aportació més detallada, relata: «*siendo el declarante alcalde tercero, cuando sobrevino el seis de octubre del año treinta y cuatro, irrumpió al ayuntamiento, pistola en mano, el Ricardo Farré, cogiendo las llaves de la iglesia y del ayuntamiento, cosa que no pudo evitar, porque estaba por lo pronto la situación del pueblo muy desagradable, pero que debido al giro que la cosa dió*», segueix explicant que l'endemà d'aquells fets Farré tornà les claus a la Guàrdia Civil. L'acusà també de que fou un dels qui capitanejaren l'expedició de 1936 a Solivella, que fou testimoni de la sortida, per la proximitat del local que servia de presó, on estaven detinguts i el lloc de partida a Solivella, ell va poder sentir els preparatius, els crits i la marxa del camió.

Salvador Porta també afegí alguna matització a la seva primera compareixença al jutjat, no a la Guàrdia Civil. En estar empresonat, quan li permetien sortir, podia veure a Ricard Farré reunir-se amb el comitè. El següent testimoni seria el de Pau Tarés, el qual relatà que els dies 22 o 23 de juliol de 1936, va veure sortir de l'Espluga un camió amb milicians armats que es dirigia a Solivella, repeteix l'assumpte de l'oficina de correus afegint-hi que va maltractar a l'esposa d'Antoni Carreras, que es trobava en el seu domicili.

Maria Rius no aportà cap novetat, sí en canvi la carmelita Laura Tudó, que reitera com uns homes armats del comitè les van fer fora del convent, i que cercaren refugi a la casa del davant mateix, des d'on van poder veure-ho tot, a la vegada presentà un certificat mèdic justificant la impossibilitat de l'assistència de la superiora Josepa Sabaté.

El testimoniatge de Maria Borges no fou plaent a les autoritats militars, coneixia de tota la vida a Ricard Farré i el considerava una persona decent, perquè no li havia fet mai res, preguntada *«que conteste concretamente acerca de sus actividades revolucionarias, de todo el mundo conocidas»*, respongué assetjada de preguntes, *«que en efecto era algo revolucionario, sin poder sacar en claro nada más, y preguntada concretamente sobre si tiene algun motivo para ocultar a la acción de la justicia los actos de los encartados, contesta que no puede decir nada»*. Pel to planer de la redacció podem comprendre clarament com anaven les coses quan no eren del gust dels instructors de les causes, Maria Borges tenia aleshores 72 anys.

Ramon Bou solament afegí que Farré va prendre part activa en els fets de Solivella, i ho sabia perquè era de domini públic. En la ratificació de Josep Ferran, trobem esmenat l'error continuat de l'afirmació que les primeres declaracions es feren davant la Guàrdia Civil, ara consta *«ante la Guardia Civil y el juez municipal»*, però no aportà cap altre càrrec. El dia 13 continuaren les compareixences amb Ricard Lacorte, superior del paüls, el qual no afegí res de nou a la seva primera intervenció.

Atenent la referència que havia fet Ricard Farré de testimonis que li poguessin ésser favorables, el 23 de maig de 1939, el jutge militar cridà novament a Josep Ferran Estradé, l'interrogà per si podia aportar alguna cosa en favor dels dos acusats, en la resposta, asseverà que del matrimoni en tenia un concepte d'extremistes, però que això no els portà a les darreres conseqüències contra persones, *«siendo más bien por lo que afecta el marido, el intrigante e incitador que presiona a los demás que le siguen, quedándose él en casa»*.

Un altre testimoni, Ramon Franqués Roca, comparegué a Montblanc el 28 de maig, coneixia bé la parella perquè un fill seu (Josep M. Franqués Palau) estava casat amb una germana de la Rosa (Nativitat Tarrats Queralt), malgrat aquesta relació de parentiu, manifestà que l'amistat amb la parella era relativa. En el cas dels testimonis que presumiblement havien de ser favorables als acusats, les preguntes s'encaminaven sobre si els acusats havien participat en favor de la *«causa nacional»*, i si havien ajudat a persones d'ordre *«castigadas por la horda durante el dominio rojo en el pueblo»*, el testimoni

no tenia altra sortida que dir que ho ignorava, tot i això, el secretari recull la següent manifestació que hauria pogut ser una pregunta passiva: «*Que solo sabe por lo que se refiere al marido, que durante el dominio rojo se ha significado como alcalde en favor de la causa marxista, actuando con su autoridad en el pueblo, como ya es conocido*». Després parla particularment de la seva esposa dient que des que es va casar, no anava a missa.

En les conclusions i com a resum, a Ricard Ferré se l'acusà de ser «*uno de los cabezillas rojos del comité de Espluga al sobrevenir el Movimiento, fué por decirlo así, el primer inductor de todos los crímenes, desmanes, saqueos y otros hechos vandálicos...*», s'emfatitzà sobre la pertinença a la maçoneria i que liderava el grup que va destruir l'església, conseller dels qui afusellaren a persones «d'ordre» de la vila, que havia amenaçat de mort a Pau Tarés, celebrava mitings, el comitè es reunia a casa seva, va insultar a Salvador Porta quan estava detingut, que a Maties Sala li havia dit que encara podia estar content de la quantitat que se li demanava que hauria pogut ser molt més elevada, que figurava a la presidència de les manifestacions a les quals se'l convidava i assistia a les reunions del «*Centro Sindicalista*».

Després fa menció dels testimonis de descàrrec que els acusen d'extremistes, remarcant que la dona va anar a remolc del seu marit des del seu casament, ja que abans freqüentava l'església.

El jutge militar conclou que els fets relatats estaven inclosos com a delictes en el ban de guerra, i que se'n derivaven responsabilitats. D'acord amb el contingut del decret de primer de novembre de 1936, declarà processats a Ricard i Rosa, traslladant les actuacions compreses en els 29 folis de que consta l'expedient al Consell de Guerra permanent de Tarragona.

El Consell de guerra

El 21 de juny de 1939 el president del Consell de Guerra acorda la vista i es nomena defensor l'alferes Eduardo Medina Virgili. La causa acumulada contra Ricard Farré Climent i la seva esposa, inclou les seguides contra:

Josep Zaragoza Palau, de Cervià de les Garrigues.

Jaume Marimon Salvanes, de Segura.

Magí Gabarró Anglerill, de Montoliu de Falguera.

Josep Casas Solà, de Santa Coloma de Queralt.

Francesc Costa Auberrí, de Santa Coloma de Queralt.

Mateu Martí Poblet, de Sarral.

Joan Brunet Estivill, de Vimbodí, (nascut a Perafort).

Ramon Bové Prous, de Sarral.

Carlos Fabregat Abellà, de Barberà de la Conca.

Joan Aragonés Casas, de Montblanc.

Ramon Gay Escoté, de Montblanc.

Maties Martí Soler, de Montblanc.

de España - - Ova Trenc - 115 / 26

Montblanch 13 de mayo 1939.
 - casa de la Victoria.

Juzgado de la plaza de
 Montblanch.

Respetado y distinguido Sr.:

Considero obligada
 a declarar que al darme en mi declara-
 ción dos nombres de las personas
 de las que fui enor en el nombre de
 de ellos. - Así pues el nombre de
 Francisco Francisco Poca,
 debe ser
 Ramón Francisco Poca.

Respetuosamente a sus órdenes
 y que Dios guarde muchos años
 para bien de España y el Condado

Ricard Farré Climent

Secretario de España de Trenc.

Declaració de Ricard Farré Climent de la mà del secretari del jutjat

L'acta del Consell de Guerra se celebrà el 22 de juny, el fiscal demanà la pena capital per vuit dels encartats, inclosa la parella Farré-Tarrats, el defensor com era habitual, rebaixava la petició, un punt com si diguéssim: per als vuit primers la reclusió perpètua i per la resta l'absolució. Seguint la fórmula judicial pertinent, es preguntava als acusats si tenien res a dir i tots ells separadament responien que eren innocents dels càrrecs que se'ls imputaven.

Ricard Farré figura en el segon lloc de la sentència, tenia quaranta cinc anys. Constava com a afiliat a Esquerra Republicana i maçó, *«exige las llaves de la iglesia en octubre de 1934, durante el período rojo es inspirador del comité revolucionario»*, el plec de càrrecs segueix dient que induí i sota la seva influència es van cometre els assassinats, que va intervenir en la crema d'imatges, el tema de correus i que es l'organitzador i que capitaneja l'expedició que va a Solivella *«para reprimir el alzamiento patriótico, donde fueron asesinadas 28 personas»*.

El dia 27 l'Auditoria de Guerra de Catalunya comunicava la seva conformitat a la sentència. S'havia de comunicar a l'«Asesoria Jurídica del Cuartel de S.E.» a l'espera de l'«enterado», que es rebré el divuit d'octubre, datat a Burgos el dia cinc, amb l'ordre de compliment de les excusacions per Josep Marimon, Ricard Farré, Mateu Mateu i Ramon Gay.

Fets els tràmits previs, el Govern Militar de Tarragona ordena l'entrada en capella prèvia identificació dels individus. A les tres de la matinada del dia dinou es compleix el manament del jutge i es comunica als empresonats que serien executats a les sis del matí. En ofici del mateix dia el Governador Militar comunicà al jutge que havien estat executats. L'acta certificant la defunció de Ricard Farré Climent, el primer alcalde republicà, escollit democràticament en les eleccions de 1931 a l'Espluga, és inscrita en el foli 555, número 991, llibre 129, el motiu de la seva mort *«hemorragia interna»*.

Les Responsabilitats polítiques

El març de 1941 s'iniciava l'expedient número 1.205 del *Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas* contra Ricard Farré Climent, que es conserva a l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT).

«Fue dirigente del Ateneo Republicano Federal, fue también alcalde cuando vino la República; cuando se inició el Movimiento destituyó al oficial de Correos y tomó posesión de dicho cargo, fue propagandista de masas revolucionarias y consejero del ayuntamiento rojo. Posee una finca urbana. Se encuentra en la actualidad en la cárcel de Pilatos».

Aquest text figura en un document datat a Barcelona el 6 de març de 1941, sense segell ni signatura, a causa d'iniciar-se la tramitació.

En data 21 de març, el comandant de la caserna de la Guàrdia Civil de l'Espluga, informà de la conducta de Farré i de les seves propietats: primer alcalde, després president de l'Ateneu, el tema de correus i *«gran propagandista de les masas»*, principal assessor de l'ajuntament republicà.

El dia 26, Pau Carreras Montserrat, alcalde de l'Espluga tramet i signa la informació que se li demana: *«Que de los datos que tiene esta alcaldia resulta que el mencionado encartado és persona de pésima conducta, siendo el máximo responsable de lo ocurrido en esta localidad durante el período rojo, puesto que militava y dirigia el partido republicano y federal, y dada su entel[lig]encia, era escuchado y fue considerado como dirigente, si bien no intervino en asesinato, fue inductor de los mismos, ocupando e incautándose de la administración de correos, y formó parte del comité rojo».*

Segons les dades cadastrals hi tenia una finca urbana a nom seu amb una riquesa contributiva de 84,35 pessetes.

El 21 de març de 1941 el jutge municipal de l'Espluga Josep Guasch Messeguer complia l'ordre del *«Juzgado Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas de Tarragona»*, enviant al secretari Josep Siscart a la casa de Ricard Farré: *«Acredito yo el suscrito secretario, haberme personado en el domicilio de Ricardo Farré Climent, de esta vecindad, se me ha manifestado por vecinos, haber fallecido de resultas de un expediente que se le siguió por la jurisdicción militar de su provincia, por lo que he citado a su hermano José Farré, que como pariente más próximo del inculcado, de conformidad a lo ordenado y con los apercibimientos legales, de comparecencia ante dicho juzgado».*

En la postguerra, el domicili de Ricard Farré i les instal·lacions de la fàbrica de galetes, s'habilitaren per posar-hi l'ajuntament, el jutjat municipal i la caserna de la Guàrdia Civil.

El març de 1942 s'iniciava l'expedient que no es clouria fins el 1944, quan en una diligència del jutjat militar de liquidacions núm. 1 de Tarragona, s'explica que Ricard Farré Climent fou condemnat en la causa 1.070 a la pena de mort, i que el dinou d'octubre de 1939, *«fue entregado al jefe de la fuerza encargada de conducirlo al lugar donde debia cumplirse la última pena impuesta al mismo».*

La repressió franquista es cobrà la vida de catorze espluguins, per onze de la republicana, els membres del comitè de l'Espluga havien fugit a França i la dictadura trobà en la persona de l'alcalde Ricard Ferré un símbol de la revenja dels guanyadors.

Rebuda: març 2014.

Revisió: Josep M. Grau Pujol.

Valoració: Dr. Xavier Ferré Trill (URV).

Acceptació: juliol 2014.

Bibliografia

- BENET i MORELL, Josep, *Joan Peiró, afusellat*. Barcelona, 2008.
- CANALS, Enric, *Delators, La justícia de Franco*. Barcelona, 2007.
- CORBALAN GIL, Joan, *Justícia, no venjança. Els executats pels franquisme a Barcelona (1939-1956)*, Valls, 2008.
- GAVALDÀ TORRENTS, Antoni. *Joan Busquets Queralt, afusellat. La repressió franquista a Valls*, Tarragona, 2005. *L'articulació sindical a la Conca de Barberà (1939-1944)*. Montblanc, 2013.
- MAYAYO i ARTAL, Andreu, *La Conca de Barberà 1890-1939: de la crisi agrària a la Guerra Civil*, Montblanc, 1986.
- PIQUÉ i PADRÓ, J. «Els expedients d'associacions (1862-1980) i les associacions de la Conca de Barberà», *Aplec de Treballs*, (Montblanc), 12, (1994).
- PUIG I TÀRRECH, Roser. «L'exode rural i la fil·loxera: De l'Espluga de Francolí a Tarragona (1905)», *Recull Miquel Melendres*, Tarragona, 1995, p. 115-136.
- PUIG, Roser; GRAU Josep M. i FELIP, Jaume. *La premsa i la història a la Conca de Barberà 1889-1939*, Montblanc, 1995. p. 14.
- RECASENS i LLORT, J. *La repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945)*, Montblanc, 2000.
- ROCA i ARMENGOL, J. *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX, vol. VI. L'Espluga de Francolí*, 2005.
- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)*, Valls, 2008. *Josep Cabeza i Coll*, Valls, 2009. *Rafael Battestini i Galup (1886-1939) Catalanista. Victima de la repressió franquista*, Valls, 2009. *Albert Talavera i Sabate*, Valls, 2013. *El Cellar de baix. Visió històrica d'una obra col·lectiva*, Valls, 2014. *Pàgines espluguines del segle XX*, (en premsa).
- VICIÉN MAÑÉ, Enrique. *La II República en Jaca (1931-1936) Una época diferente*. Barcelona, 1998.
- VIRGILI i SANROMÀ, Josep-Pere. *Tarragona i la seva premsa*, 2 vols. Tarragona, 1980.

Notes

- 1.- Sobre la família Gamell hi ha un treball inèdit de Nuria March Farré. Sobre Jeroni Farré Gamell hi ha tres pàgines escrites a partir de les dades conegudes i de l'expedient universitari de l'Arxiu de la Universitat de Barcelona.
- 2.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)*, Valls, 2008. p. 205
- 3.- Ídem. P 270
- 4.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *Julià Nougués i Subirà. Ciutadà Republicà (1867-1928)*, 417 p. Inèdit
- 5.- *El Francolí. (1921-1926)* Núm. 9. L'Espluga de Francolí, 15 de novembre de 1921. 20 p. Número extraordinari dedicat a la mort de Ricard Boquer.
- 6.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *El celler de Baix. Visió històrica d'una obra col·lectiva (1913-2013)*. VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)* Valls, 2008. p. 362.

- 7.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *Relats i còmiques. L'Espluga de Francolí. (1900-1923)*, Inèdit. 245 p.
- 8.- *La Nova Conca.* (Montblanc, 1919-1923). VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)* Valls, 2008. P. 321 i ss.
- 9.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. «Un manifest de 1931» a *El Francolí.*, (L'Espluga de Francolí), 13, (març 1984), p. 13. ROCA i ARMENGOL, Jordi. *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX.* volum. VI. L'Espluga de Francolí, 2005, p. 341-342 i 388-390.
- 10.- Arxiu Parroquial de l'Espluga de Francolí. Baptismes 1888-1895. Òbits 1881-1909
- 11.- Arxiu Parroquial de l'Espluga de Francolí. Matrimonis 1888-1913.
- 12.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. «Un apunt sobre Marcel·lí Casals», *El Francolí*, 274, (octubre 2008), p. 44.
- 13.- Archivo General de la Administración. Alcalá de Henares. Fons d'Hisenda. Expedient de classificació de pensió incoat a petició de la seva vidua Maria Crivillé Aleu. sig. 18.825. Format per 44 documents.
- 14.- *El Francolí*, Entrevista a Joan Farré Gual.
- 15.- *La Conca de Barberà*, número 25 (4 d'octubre de 1903).
- 16.- *La Conca de Barberà*, número 84 (19 de novembre de 1904).
- 17.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. «Josep Casanovas Clota. (1887-1934). Pedagog, fill de l'Espluga», *El Francolí*, 267, (2008), p. 40; núm. 268, p. 48.
- 18.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. Oc. 2008, p. 229.
- 19.- ROCA i ARMENGOL, Jordi. Oc. 2005, p. 44.
- 20.- Arxiu Parroquial de l'Espluga de Francolí. Matrimonis, 1914-1927.
- 21.- FARRÉ i GAMELL, Ricard, «Per la dignitat de l'home», *El Francolí*, núm. 1, (15 de juliol de 1921), p. 2.
- 22.- *Las Circunstancias.* Reus, 24 de novembre de 1921. La descoberta d'aquest article en resseguir aquell periòdic de cara a la biografia que estavem escrivint de Julià Nougués i Subirà, ens desvetllà l'ànsia de que veies la llum, més de noranta anys després.
- 23.- Sobre Ricard Boquer vegeu *El Francolí*, núm. 9, 15 de novembre de 1921. Extraordinari de 20 pàgines.
- 24.- GAVALDÀ i TORRENTS, Antoni, *Josep Recasens i Mercadé: la torxa d'un socialista irreductible*, Barcelona, 2005.
- 25.- Perisé signava Luzbel o Esirep. En una ocasió fou denunciat un article seu, i Nougués se'n declarà autor, per tal d'evitar el processament del seu amic, ja que ell disposava de la immunitat parlamentària com a Diputat. Tot i que no en coneixem els membres, el 1921 es van publicar a *Las Circunstancias* alguns articles signats pel *Grupo Adelante*, al qual estem segurs que hi figurava Ricard Farré. Vegeu, doncs, perquè publicà en aquest diari de Reus l'article en memòria del seu amic Boquer, que no hauria pogut fer-ho a *El Francolí*.
- 26.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *op. cit.*, (inèdit).
- 27.- ROCA i ARMENGOL, 2005. Oc., p. 389. De fet el nom amb que es presentaren els estatuts al Govern Civil era *Ateneo Republicano Federal*. Alguns documents de l'expedient a l'AHT. Signatura 719.
- 28.- Vegeu el text del manifest a: *El Francolí*, núm. 13, març 1984, p. 13.
- 29.- Arxiu Municipal de l'Espluga de Francolí. Llibre d'actes 1927-1931.
- 30.- Francesc Martí Bonet, besavi de l'autor.
- 31.- Per tradició oral familiar de l'autor.
- 32.- Arxiu Municipal de l'Espluga. Llibre d'actes, també ROCA, 2005:208.
- 33.- *Saba Nova*, n. 3 (de gener de 1932).
- 34.- AME. Llibre d'actes. El signaven a l'Espluga de Francolí el 14 de desembre de 1931. -Ramon Morgades -Josep Borges, per la Comissió organitzadora; -Ignasi Guasch -Francisco Rull -Josep Amigó. Hi ha els segells de la Societat Agricultors Rabasaires De l'Ateneu Republicà Federal Català -Sindicato de Oficios Varios -La Choral Espluguina -Sociedad de Agricultores Jornaleros.

Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

- 35.- AME. Llibre d'actes 1931-1932. sessió 14 de desembre 1931. f. 61-63. Transcrit a l'acta el contingut del seu discurs.
- 36.- *El Matí*, Barcelona, 18-12-1931, p. 9
- 37.- Vegeu *El Francolí*, núm. 275, 276 i 277 (novembre i desembre de 2008 i gener de 2009).
- 38.- *El Matí*, (Barcelona), 27 de desembre de 1931, p. 10
- 39.- *La Cruz*, (Tarragona), Dimecres, 2 de març de 1932, p. 5
- 40.- No sabem si el pseudònim correspon a Mossèn Jaume Melendres, director del diari.
- 41.- AHT. Expedients Associacions. Signatura 1742. Es conserva còpia de l'acta de constitució i un exemplar del Reglament de l'entitat. Formaven la comissió organitzadora Ramon Vendrell Escarré, Josep Altarriba Piñol, Pau Tarès Franquet i Joan Roig Altarriba. La primera Junta la formaren a més dels dos primers: Joan Roig Anguera, Hermini Beltran Centelles, Josep Palau Callau, Salvador Agràs Alsina, Josep Vidal Micó, Joan Tarès Vendrell i Joan Micó Roig.
- 42.- Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero (ATMTT) de Barcelona, sign. 52.492. Causa 160 i acumulades. Sumaríssim núm. 1.070
- 43.- ATMTTT, sign. 52.492, causa 160 i acumulades. Sumaríssim contra Ricar Farré núm. 1.070.
- 44.- VALLÈS i MARTÍ, Josep M. *Rafael Battestini i Galup (1886-1939) Catalanista. Víctima de la repressió franquista*, Valls, 2009, p. 50. (No inclouem més notes de bibliografia, tota vegada que la informació que manegem està extreta del sumaríssim contra Ricard Farré Climent núm. 1.070.
- 45.- Segueixen les signatures de Micó, Farré i Ayuso i hi ha el segell del jutjat municipal.

